

Publicēts: Jurista Vārds > 23.08.2005 31 (386) > Problēmas. Risinājumi

Tiesības uz efektīvu tiesas aizsardzību

LL.M. (Kembrižas universitāte) Daimārs Škutāns, zv. advokāta palīgs, sadarbībā ar “Spilbridge & Partners”

Foto: no personiskā arhīva

Pacta sunt servanda, labticīgums saistību izpildē un vispār atturēšanās no neatļautu darbību veikšanas ir tādi tiesiskās jebūtības jēdzieni, kas ne vienmēr gūst saturisku piepildījumu tiesiskajā realitātē, un ne vienmēr runa ir tikai par civiltiesiskajām attiecībām. Līgumu nepienācīga izpilde, parādnieka mantiska paverdzināšana vai delikta izdarīšana nav retums ne tikai Latvijā, bet arī cituviet pasaulē. Ar šādu situāciju rēķinās ne tikai likumdevējs, paredzot tiesību normās dažādus tiesiskās aizsardzības līdzekļus, bet arī civiltiesisko attiecību dalībnieki un jo īpaši starptautiski pieredzējuši komersanti, kas, uzņemoties saistības, izvērtē kā tiesību normās paredzētos tiesiskās aizsardzības līdzekļus, kas ir viens no kritērijiem saistībai piemērojamo tiesību normu izvēlei, tā arī to efektīvas izlietošanas procesuālās iespējas, kas ietekmē iespējamo strīdu izskatīšanas foruma izvēli. Tādējādi bieži vien tieši šiem diviem raksturlielumiem ir būtiska loma saistības nodibināšanai līgumiskā ceļā, un tie

nav mazsvarīgi arī iespējamo ārpuslīgumisko attiecību izvērtēšanā.

Londonas Komerctiesā¹ bieži vien kādai no pusēm ir ārzemju izcelsme, bet reizumis neviens no prāvniekiem nav domicilēts Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotajā Karalistē. Latvijā šādu gadījumu tikpat kā nav,² un tas mudina aizdomāties par iespējamajiem iemesliem, kuru pienācīga izvērtēšana un attiecīga novēršana varētu sekmēt lielāku finanšu resursu plūsmu uz uzņēmumiem, kas nodrošina transportu uz Latviju, sekmēt izaugsmi viesnīcu un tūrisma sektorā, kā arī sekmēt Latvijas juristu saimes integrēšanos starptautiskās juridiskās palīdzības vidē, kas kopumā nodrošinātu arī papildu ieņēmumus valsts budžetā un tādējādi pastarpināti sekmētu valsts ekonomikas attīstību. Lai arī tas netiek afišēts, taču pasaulē konkurē ne tikai preces un pakalpojumi, bet arī tiesības un tiesas, un runa ir ne tikai par šķērējtiesām, bet arī par valsts tiesām.

Nepilnīgas iespējas pieejamo tiesiskās aizsardzības līdzekļu efektīvai izlietošanai un vispār paskops tiesiskās aizsardzības līdzekļu klāsts varētu būt vieni no iemesliem izteikti lokālajai tiesvedībai, kas šobrīd dominē Latvijā. Darba pamatmērķis ir aicināt izvērtēt, vai Latvijā nevajadzētu pievērst lielāku uzmanību tiesiskās aizsardzības kvalitātes uzlabošanai, uzlabojot pieejamos tiesiskās aizsardzības līdzekļus un iespējas to efektīvākai izlietošanai, kā arī ieviešot papildus tiesiskās aizsardzības līdzekļus. Tas varētu gan sekmēt tiesisko aizsardzību Latvijā, gan arī piesaistīt prāvniekus no ārvalstīm.

Izvirzīto mērķi ir iecerēts sasniegt ar divu rakstu palīdzību. Šajā rakstā tiks apskatīta nesena Latvijas vispārējās jurisdikcijas augstāko tiesu prakse atsevišķās sarežģītās civillietās. Tas tiek darīts ar mērķi noskaidrot, kādas kvalitātes tiesisko aizsardzību iespējams panākt Latvijā, kad runa ir nevis par “ierindas” līgumsoda piedziņu, bet gan par tiesību robu aizpildīšanu, “augstāko” pilotāžu tiesību normu iztulkošanā un nekavējošu tiesiskās aizsardzības nodrošināšanu prasības nodrošināšanas kārtībā, jo par tiesiskās aizsardzības kvalitātes rādītāju diez vai var kalpot tiesu nolēmumi ikdienišķās lietās.

Šajā rakstā tiks izvērtēts, vai ir pamatoti nodrošināt tiesību aizsardzību nevis no brīža, kad izdarīts tiesību aizskārums vai kad persona vērsusies tiesā, bet gan tikai no brīža, kad spēkā stājas tiesas spriedums. Šajā sakarā uzmanība tiks pievērsta arī robu aizpildīšanai ar t.s. tiesnešu tiesību palīdzību. Tāpat tiks izvērtēts, vai ir pamatoti neņemt vērā kasācijas sūdzības papildinājumos izteiktos argumentus, ja tie nav bijuši izteikti pašā kasācijas sūdzībā un vai tādām iestādēm kā zemesgrāmatu nodaļām ir pieļaujams nekavējoties neizpildīt tiesas lēmumu par prasības

nodrošināšanu sakarā ar zemesgrāmatā iepriekš iesniegtu nostiprinājuma lūgumu, kurā atbildētājs un trešā persona lūguši nostiprināt īpašuma tiesības uz tiesas lēmumā norādīto nekustamo īpašumu trešajai personai. Izvērtētas tiks arī iespējas veiksmīga tiesvedības iznākuma gadījumā atgūt izmaksas par saņemto juridisko palīdzību. Šī raksta pamatmērķis ir noskaidrot, vai tiesiskās aizsardzības kvalitāte Latvijā ir tādā līmenī, lai tā spētu nodrošināt efektīvu tiesību aizsardzību vietēja rakstura tiesvedībā un tādējādi varētu kalpotu par atzīstamu pamatu tās turpmākai uzlabošanai, lai sekmētu ārvalstu prāvnieku piesaisti Latvijas tiesām.

Otrs raksts tiks veltīts iespējām iekļauties Eiropas Savienības (ES) dalībvalstu tiesu konkurencē, kā arī iespējām Latvijā ieviest jaunus tiesiskās aizsardzības līdzekļus un uzlabot esošos. Vispirms tiks izvērtēts ES dalībvalstu tiesu mijiedarbības tiesiskais regulējums, un tas tiks darīts ar mērķi noskaidrot principus, kas jāņem vērā, apsverot Latvijas tiesu iekļaušanos citu ES dalībvalstu tiesu konkurencē. Balstoties uz gūtajām atziņām, tālāk rakstā tiks izvērtētas iespējas un nepieciešamība uzlabot Latvijā jau pieejamos tiesiskās aizsardzības līdzekļus, kā arī nepieciešamība ieviest jaunus, lai uzlabotu kā tiesiskās aizsardzības kvalitāti Latvijā, tā arī kāpinātu ārvalstu prāvnieku interesi par tiesiskās aizsardzības iespējām Latvijā. Tā kā Londonas Komerctiesa ir viens no populārākajiem strīdu izskatīšanas forumiem pasaulē, šim nolūkam tiks izvērtēti divi Anglijā populāri tiesiskās aizsardzības līdzekļi. Viens no tiem nesen ir saņēmis nosodījumu Eiropas Kopienų tiesā (EKT), un apskatā tiks iekļauts tīšām, lai nospraustu pieļaujamo robežu jaunu tiesiskās aizsardzības līdzekļu ieviešanai.

Otrā raksta noslēgumā tiks apkopoti starpsecinājumi, kas iegūti, balstoties uz gūtajām atziņām.

Abu rakstu atziņās pamatotie secinājumi tiks apkopoti otrā raksta nobeigumā.

Apzinoties iepriekš lietoto terminu saturisko apjomu, skaidrības labad jāatzīmē, ka pētījums nepretendē uz izsmeltošu un vispārēju civiltiesisko tiesiskās aizsardzības līdzekļu apzināšanu un izpēti. Ja ir pieļaujams civiltiesiskās aizsardzības līdzekļu dalījums materiāltiesiskajos un procesuālajos, tad šis darbs ir orientēts tikai uz procesuālajiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, turklāt uz grupu, kas ir aktuāla lielākoties komercietiesvedībā valsts tiesā. EKT un citu tiesu judikatūra tiek analizēta tikai tiktāl, ciktāl tā ietekmē ES dalībvalstu tiesu savstarpējo mijiedarbību, kas darbā tiek vērtēta galvenokārt jurisdikcijas nodibināšanas un izlietošanas ietvaros.

I. Tiesiskā noteiktība un iespējas panākt efektīvu tiesību aizsardzību tiesā

Lai arī Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92.pants un Civilprocesa likuma (turpmāk – CPL) 1.pants piešķir aizskartajām personām tiesības vērsties tiesā aizskāruma novēršanai, šīs tiesības ir sava ranga vērtas tikai tad, ja šo tiesību izmantošanas procesuālā kārtība un tiesvedības rezultāts ir orientēti uz efektīvu aizskarto tiesību aizsardzību kā attiecīgajās tiesību normās, tā arī šo tiesību normu piemērošanā.

Diez vai šis mērķis ir sasniedzams, ja aizskarto vai apstrīdēto tiesību aizsardzība tiek nodrošināta nevis no aizskāruma izdarīšanas brīža un pat ne no tiesā vērtēšanas brīža, bet tikai no brīža, kad pēc ilgām tiesvedības gadiem likumīgā spēkā stājas aizskartajai personai par labu taisītais tiesas nolēmums. Līdzīgs secinājums izdarāms, ja ieinteresētajām personām vismaz tiesību jautājumos iepretim, piemēram, pierādījumu izvērtēšanas jautājumiem netiek nodrošinātas tiesības tikt uzklautām vismaz līdz brīdim, kad pēdējās instances tiesa dodas uz apspriežu istabu nolēmuma pieņemšanai. Katrā gadījumā par efektīvu aizskarto tiesību aizsardzību nevar nopietni runāt, ja valstī netiek nodrošināta pat nekavējoties izpildāmu tiesas nolēmumu izpilde.

Turpmākajā raksta izklāstā tiks apskatīti vairāki Latvijas vispārējās jurisdikcijas Augstākās tiesas nolēmumi, kas diemžēl liecina par citādu iepriekšminēto Satversmes un CPL tiesību normu izpratni. Vispirms tiks apskatīti atsevišķi Latvijas Republikas Augstākās tiesas (AT) Senāta Civillietu departamenta (turpmāk – Senāts) un Civillietu tiesu palātas (turpmāk – Palāta) nolēmumi, kuru saturs atzīstams par veiksmīgu risinājumu Latvijas valsts tiesu pārslogotības mazināšanai, bet vienlaikus diez vai rosina vērsties Latvijas valsts tiesā tiesību aizskāruma novēršanai, jo papildus CPL noteiktajām necīgajām iespējām atgūt izdevumus juridiskās palīdzības saņemšanai brīdina iespējamo prasītāju par grūtībām paredzēt lietas iznākumu, risku nesaņemt no atbildētāja atbilstošu apmierinājumu par visu laiku, kopš izdarīts tiesību aizskārums, kā arī ierobežotajām iespējām tikt uzklautam sakarā ar domājamo iepriekšējās instances tiesas kļūdu.

Atsevišķi tiks izvērtēts vēl viens Senāta spriedums, kas bija nepieciešams, lai izbeigtu Palātā ilgstoši risināto tiesību polemiku par tiesas pieņemta prasības nodrošināšanas lēmuma nekavējošu izpildi, ko atsevišķas zemesgrāmatu nodaļas laiku pa laikam atteicās darīt, ja jau iepriekš zemesgrāmatā bija saņemts atbildētāja un trešās personas parakstīts nostiprinājuma lūgums nostiprināt īpašuma tiesības uz prasības nodrošināšanas lēmumā norādīto nekustamo īpašumu trešajai personai.

1. “Minimālās tiesību aizsardzības principa” pieļaujamība

1.1. *Kādas lietas faktiskie apstākļi*

Kā zināms, privatizācija Latvijā ne vienmēr tika īstenota atbilstoši likuma prasībām. Tā, piemēram, kādā lietā persona atbilstoši likuma “Par lauksaimniecības uzņēmumu un zvejnieku kolhozu privatizāciju”³ 19.pantam bija iesniegusi attiecīgajai institūcijai pieteikumu par vairāku nekustamo īpašumu nošķiršanu īpašumā par kapitāla daļām, taču īpašuma nošķiršana tika atteikta. Tam sekoja prasības celšana tiesā, un tiesa pēc piecu gadu tiesāšanās nosprieda, ka īpašuma nošķiršanas atteikuma rezultātā attiecībā uz prasītāju veikta prettiesiska rīcība. Tiesa arī atzina prasītāja īpašuma tiesības uz šiem nekustamajiem īpašumiem, taču spriedumā netika norādīts brīdis, ar kuru īpašuma tiesības ir atzīstamas.

Tiesāšanās laikā pār nekustamajiem īpašumiem (strīda objektu) bija nodibināts ļaunticīgs valdījums, tāpēc atbilstoši Latvijas Republikas Civillikuma (turpmāk – CL) 1056.pantam prasītājs, kura īpašuma tiesības uz nekustamajiem īpašumiem tiesa iepriekš bija atzinusi, vērsās tiesā, lai no ļaunticīgā valdītāja, par kādu tiesa bija atzinusi atbildētāju, piedzītu negūtos augļus negūto nomas maksājumu veidā. Pret ļaunticīgo valdītāju tika celta prasība arī sakarā ar to, ka tiesāšanās laikā no nekustamajiem īpašumiem bija pazuduši dažādi būvelementi.

1.2. *Senāta nolēmums*

Tiesvedība šajā lietā beidzās ar paplašinātā tiesas sastāvā taisītu Senāta spriedumu,⁴ kurā tika nospriests, ka prasītājs kā attiecīgo nekustamo īpašumu īpašnieks civiltiesiskajās attiecībās varēja stāties tikai pēc tam, kad ar tiesas spriedumu atzītas viņa īpašuma tiesības, tāpēc celtā prasība, kurā bija ietverti prasījumi, kas attiecās uz laiku, pirms prasītājs ar tiesas spriedumu bija atzīts par attiecīgo īpašumu īpašnieku, tika noraidīta. Sprieduma tiesiskās sekas bija tādas, ka atbildētājam sakarā ar nodibināto un piecus gadus turpināto ļaunticīgo valdījumu iepretim prasītājam neiestājās nekādas negatīvas mantiskas sekas, negūtos augļus neviens nekompensēja, un prasītājam pašam par saviem līdzekļiem nācās savest īpašumu kārtībā.

Šis Senāta spriedums signalizē, ka Latvijā tiesas neaizsargā personu tiesības no prettiesiska aizskārums izdarīšanas brīža un arī ne no brīža, kad persona prettiesiskā tiesību aizskārums novēršanai vērsusies tiesā. Tā vietā tiesību aizsardzība vismaz īpašuma reformas lietās tiek nodrošināta tikai ar to brīdi, kad spēkā stājies tiesas spriedums, kurā tiesību aizskārums konstatēts. Tādējādi tikai no šā brīža vainīgajām personām var iestāties negatīvas mantiskās sekas sakarā ar izdarīto tiesību aizskārums, un tikai no šā brīža aizskartā persona var arī prasīt kompensāciju par tiesību aizskārums. Tā kā par izšķirošo momentu laikā tiek uzskatīts brīdis, kad spēkā stājas tiesas spriedums, kurā konstatēts tiesību aizskārums, noteikums, kurā varētu pamatoties šāda minimālistiska tiesību aizsardzības pieeja, turpmāk nosacīti tiks dēvēts par “minimālās tiesību aizsardzības principu” (turpmāk – MTAP).

Šķiet, ka tiesu praksē ir vērojama zināma konsekvence attiecībā uz MTAP, jo tas ir guvis apstiprinājumu divos citos augsta līmeņa tiesas spriedumos. Vispirms to piemēroja Palāta,⁵ bet pēc tam MTAP atkārtoti guva atbalstu Senātā.⁶

1.3. *Senāta nolēmuma izvērtējums*

Atbilstoši CPL 193.panta piektajai daļai tiesas spriedumi jāpamato ar tiesību normām, un nav iedomājams, ka Senāta spriedumos, turklāt tādos, kas taisīti paplašinātā tiesas sastāvā, šo prasību varētu neievērot. Uzmanību tomēr piesaista tas, ka Senāta atzinums spriedumā tieši nav pamatots ne ar vienu tiesību normu. Katrā gadījumā Senāts nav tieši atsaucies ne uz vienu tiesību normu nevienā vispārīstā normatīvajā tiesību aktā, un arī šī raksta autoram nav izdevies normatīvajos tiesību aktos atrast tādu tiesību normu, kuras tiesiskais sastāvs un sekas ļautu

Senātam nonākt pie šāda atzinuma. Tāpēc jādomā, ka Senāta atzinums liecina vai nu par MTAP kā tādas tiesību normas konstatēšanu un piemērošanu, kas līdz šim pastāvējusi nerakstītā veidā vai ir atvasināta no kāda rakstīta vai nerakstīta tiesību principa civilprocesā, vai arī jāsecina, ka šāds Senāta atzinums liecina par MTAP radīšanu, lai aizpildītu konstatēto likuma vai tiesību robu tiesību tālākveidošanas kārtībā ar t.s. tiesnešu tiesību palīdzību. Ar jēdzienu “tiesnešu tiesības” šī raksta izpratnē tiek saprasti noteikumi, ko rada (atvasina) tiesneši, lai aizpildītu robu, kad šāda rīcība ir tiesiski pieļaujama, jo netiek konstatēts likumdevēja apzināts lēmums, kas neļauj ķerties pie roba aizpildīšanas, un roba aizpildīšana ir nepieciešama, lai attiecīgo faktisko situāciju neatstātu bez korekta juridiska novērtējuma, kas no tiesas tiek prasīts un sagaidīts.⁷

Vienalga, vai Senāts savu atzinumu bija iecerējis pamatot *secundum legem* kārtībā, sameklējot MTAP kā tiesību normu un attiecīgi to iztulkojot, vai arī *praeter legem* kārtībā, konstatējot likuma vai tiesību robu un attiecīgi to aizpildot ar MTAP kā tiesnešu tiesībām, MTAP saturs acīmredzot ir tāds, ka prasītājam labvēlīga sprieduma rezultātā īpašuma reformas lietās negatīvas mantiskās sekas atbildētājam sakarā ar nodibinātu un turpinātu ļaunticīgu valdījumu var iestāties nevis no brīža, kad tiesību aizskārums izdarīts, un arī ne no brīža, kad prasītājs vērsies tiesā, lai novērstu tiesību aizskārums, bet gan tikai no tā brīža, kad prasītāja tiesību aizskārums konstatēts ar spēkā stājušos tiesas spriedumu, un tikai no šā brīža uz priekšu prasītājam ir tiesības prasīt no vainīgā kompensāciju. Tikai šādi Senāts varēja secināt, ka atbildētājam kā ļaunticīgam valdītājam nav jākompensē prasītājam tā negūtie augļi un ka prasītājam par saviem naudas līdzekļiem pašam uz sava rēķina ir jāsaved kārtībā atbildētāja izsaimniekotie īpašumi.

Nespējot saziņēt MTAP tiesību normu un tādējādi nespējot izprast Senāta atzinumu *secundum legem* kārtībā, raksta autors sliecas domāt, ka šajā konkrētajā gadījumā varētu runāt par tiesību vai likuma robu.

Saskaņā ar Darba likuma⁸ 126.pantu, piemēram, darbiniekiem nepamatotas atļaušanas gadījumos ir tiesības prasīt kompensāciju par visu darba piespiedu kavējuma laiku, arī par tiesāšanās laiku. Līdzīgi par aizdevuma neatdošanu laikā ir aprēķināmi procenti par sveša kapitāla lietošanu atbilstoši CL 1759.pantam par visu laiku, kamēr aizdevums netiek atdots, tātad arī par tiesāšanās laiku. Likuma “Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātnespēju”⁹ 51.pants nosaka, ka gadījumā, ja parādnieks ar tiesas spriedumu ir pasludināts par maksātnespējīgu, viņš uzskatāms par maksātnespējīgu no maksātnespējas pieteikuma iesniegšanas dienas, ja vien tiesa nav noteikusi vēl agrāku maksātnespējas iestāšanās dienu. Ņemot vērā šīs tiesību normas, kas attiecināmas uz tādām tiesiskajām attiecībām, kas pēc būtības ir līdzīgas tām, ko Senāts iecerējis regulēt ar MTAP, jādomā, ka “likuma klusēšana” diez vai būtu saprotama kā apzināts likumdevēja lēmums neattiecināt uz konkrēto gadījumu līdzīgas sekas tām, kādas paredz iepriekšminētās tiesību normas Darba likumā, CL vai likumā “Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātnespēju”.

Nesaskatot tiesiskus šķēršļus roba aizpildīšanai, mūsdienu juridiskās metodes atziņu ietekmē varētu domāt par roba aizpildīšanas iespējām ar tiesnešu tiesībām. Šādai pieejai būtu nepieciešama tiesu praksē saskatāma viendabīga tiesiskā apziņa, kas atspoguļotos līdzīgās tiesību robu aizpildīšanas prasmēs, kuru pielietošanas rezultātus varētu viegli paredzēt, ņemot vērā arī līdzīgas tiesiskās attiecības regulējošās tiesību normas. Domājams, ka atbalstāms ir arī teorijā izteiktais viedoklis, ka noteikumam, ar kuru ir iecerēts aizpildīt robu, maksimāli labi jāiekļaujas visā tiesību sistēmā.¹⁰

Šķiet, ka šajā konkrētajā lietā būtu pagrūti konstatēt atbilstību iepriekšminētajiem kritērijiem. Pirmkārt, MTAP saturiski atšķiras no iepriekšminētajām tiesību normām Darba likumā, CL vai likumā “Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātnespēju” kā līdzīgas tiesiskās attiecības regulējošām tiesību normām. Otrkārt, cituviet¹¹ jau ir pamatots, kāpēc MTAP ir pretrunā Satversmes 92.pantam un kāpēc lietās par īpašuma tiesību atzīšanu MTAP piemērošana vai neatbilst arī Satversmes 105.pantam. Treškārt, likums “Par lauksaimniecības uzņēmumu un zvejnieku kolhozu privatizāciju” par īpašniekiem atzina tās personas, kas bija noslēgušas attiecīgu vienošanos par mantas nošķiršanu¹², un šķiet neticami, ka gadījumā, ja šāda līguma slēgšana personai tika prettiesiski atteikta, likuma mērķis bija aizskartajai personai likt mantiski ciest un samierināties ar īpašnieka statusa iegūšanu ar brīdi, kad pēc ilgiem gadiem tiek sekmīgi pabeigta

tiesvedība. Tādējādi ir apšaubāma MTAP iederēšanās tiesību sistēmā kā tādā.

Samērā grūti ir saskatīti MTAP pamatošanu arī ar citu demokrātisko valstu tiesiskajām tradīcijām. Anglijā tiesību aizsardzība personām tiek nodrošināta no brīža, kad tās vērsušās tiesā, un arī tiesību aizskārējiem negatīvas mantiskās sekas iestājas no brīža, kad pret šīm personām vērsās tiesā, jo pretējā gadījumā zūd dabiskais taisnīgums. Tā, piemēram, lietā *Radhakrishna Hospitality Service*¹³ tika nospriests, ka tiesvedība desmit gadu garumā nebūtu dabiskā taisnīguma nenodrošināšana Anglijas tiesību izpratnē, ja labvēlīga sprieduma gadījumā prasītājs varētu saņemt procentus par visu tiesāšanās laiku, nevis tikai no sprieduma spēkā stāšanās brīža.

Cenšoties saprast Senāta motivāciju no juridiskās metodes viedokļa, jāvaicā, kādas kategorijas argumentus Senāts izmantojis, lai ieviestu MTAP dzīvē.¹⁴ Tā kā MTAP neiederas starp līdzīgas tiesiskās attiecības regulējošām tiesību normām un tas diez vai var arī pārliecinoši pamatoties tiesību sistēmā kopumā, jāšaubās, vai Senāts pie atzinuma nonācis analogijas, teleoloģiskās redukcijas vai citu robu aizpildīšanas paņēmieni ceļā. Jāsecina, ka Senāts visdrīzāk izmantojis ne tikai juridiska rakstura argumentus, bet arī tiesiski politiskus argumentus, cenšoties pēc savas pārliecības atrisināt tos īpašuma reformas jautājumus, kurus likumdevējs pats nebija atrisinājis. Ja Senāts tiešām ķēries pie tiesiski politisku argumentu izmantošanas, tad pagaidām uz robu aizpildīšanu ar tiesnešu tiesību palīdzību nevar raudzīties bez bažām, jo aktuāli kļūst valsts varas dalīšanas jautājumi.

Iepriekšminētās atziņas rosina izdarīt šādus secinājumus. Visupirms ir pārsteidzoši, ka jautājums par brīdi, ar kuru tiesa nodrošina tiesību aizsardzību, ir samērā fragmentāri reglamentēts un tikai atsevišķos normatīvajos tiesību aktos, izpaliekot normatīvajos tiesību aktos ietvertam vispārējam regulējumam, kas neattiektos tikai uz, piemēram, darba tiesībām vai maksātnespējas procesu.

Tiesa, praksē nereti šis jautājums tiek atrisināts tā, ka prasītājs ietver prasības pieteikumā prasījumus atzīt tiesības vai aizskārumu ar konkrētu datumu, un, lai arī nav atrodama konkrēta tiesību norma, kurā varētu pamatoties izteiktā prasījuma atzīšana par pamatotu, šādi prasījumi mēdz tikt arī apmierināti. Tomēr diez vai šāda pieeja, izpaliekot skaidram juridiskam pamatam, būtu atzīstama par pieņemamu, jo pastāv neviendabīgas tiesu prakses risks, ko apliecina arī Senāta spriedums šajā konkrētajā lietā.

Tiesnešu tiesības arī nav atzīstamas par pieņemamu risinājumu, jo konkrētais gadījums uzskatāmi demonstrē pagaidām sagaidāmās sekas. Konkrētā lieta kopumā liek aizdomāties par iespējam paredzēt lietas iznākumu, iespējam saņemt efektīvu tiesas aizsardzību un tādējādi jēgu iesaistīties tiesvedībā Latvijas valsts tiesā. Diez vai prasītājam konkrētajā lietā varētu pārnest nespēju paredzēt šādu lietas iznākumu. Domājams, ka pagaidām iespējamajiem prāvniekiem drošākais un saprotamākais risinājums būtu attiecīga tiesību normu papildināšana, būtiski samazinot “manevra iespējas” tiesnešu tiesībām līdz laikam, kad būs jūtama lielāka gatavība šī instrumenta pielietošanai.

2. Senātā izvērtējamie argumenti

2.1. Senāta prakse

Vēl samērā nesen Senāts kārtējo reizi nosprieda,¹⁵ ka saskaņā ar CPL 473.panta 1.daļu¹⁶ kasācijas instances tiesvedības laikā vērā ņemami un izvērtējami tikai tie kasatora argumenti, kas izteikti kasācijas sūdzībā.¹⁷

Tādējādi, lai gan saskaņā ar CPL 74.panta pirmo daļu, kas iekļauta CPL vispārīgo noteikumu daļā un ir attiecināma uz tiesvedību visās instancēs, kasatoram ir tiesības dot tiesai rakstveida paskaidrojumus, kā arī izteikt savus argumentus un apsvērumus, Senāts nosprieda, ka bez ievēribas kasācijas instancē ir atstājami tie kasatora argumenti, kas izteikti ārpus kasācijas sūdzības. Tā, piemēram, argumenti, kas izteikti rakstveida papildinājumos kasācijas sūdzībai, Senātam nebūtu jāizvērtē, pat ja tie mutiski tiek atkārtoti tiesas sēdē Senātā.

2.2. Senāta prakses izvērtējums

Šādam Senāta atzinumam nav gadījuma raksturs, jo līdzīga CPL 473.panta izpratne ietverta arī citos secīgos Senāta spriedumos,¹⁸ turklāt vienā no tiem Senāts netiešā veidā atbalstījis Palātas atzinumu, ka CPL neparedz kasatoram tiesības papildināt kasācijas sūdzību.¹⁹

Domājams, ka pie šāda CPL 473.panta iztulkojuma varētu nonākt gramatiskas iztulkošanas rezultātā, bet sistēmiskās un teleoloģiskās iztulkošanas metožu pielietošana rāda, ka CPL 473.panta saturs visticamāk varētu būt citāds. Vispirms jau saskaņā ar CPL 471.panta pirmo daļu pusēm tiesas sēdē kasācijas instancē ir tiesības sniegt Senātam mutvārdu paskaidrojumus. Praktiski zinās teikt, ka sarežģītākās lietās tiesas sēdē Senātā parasti neiztiek bez kasācijas sūdzībā neietvertu argumentu izteikšanas un apspriešanas. Ja iepriekš minētais Senāta iztulkojums CPL 473.pantam atzīstams par pieņemamu, tad īsti nav saprotams, kāpēc vispār ir nepieciešams aicināt lietas dalībniekus uz tiesas sēdi un ar ko ir attaisnojama nerakstītā prakse par kasācijas sūdzībā neietvertu argumentu apspriešanu sarežģītākās lietās. Ja nu vienīgi tāpēc, lai tiktu ievērots lietas atklāšanas izskatīšanas princips.

Ņemot vērā iepriekš teikto, domājams, ka Senāta iztulkojumu CPL 473.panta 1.daļai varētu atzīt par pārskatāmu. Vispirms jau CPL 473.panta pirmā daļa nosaka lietas izskatīšanas robežas kasācijas instancē. Tieši tāpat kā apelācijas instancē lieta tiek izskatīta tādā apjomā, kādā lūgts apelācijas sūdzībā atbilstoši CPL 426.pantam, un apelācijas instances tiesa pēc savas iniciatīvas nav tiesīga nodibināt papildu prasījumus, arī Senātā lieta tiek izskatīta tikai attiecībā uz tām personām, kuras lietu pārsūdzējušas, un attiecībā uz tiem argumentiem, kuri minēti kasācijas sūdzībā. Tātad kā CPL 426.pants, tā arī CPL 473.pants vispirms kalpo kā sviras attiecīgo instanču kompetences ierobežošanai, kuras apjoms vispirms ir atkarīgs no prāvnieku gribas, un, sistēmiski tulkojot šīs tiesību normas, nav iespējams nonākt pie secinājuma, ka šo normu mērķis vienlaikus ir arī atgriezeniski ierobežot prāvniekus, proti, noteikt kasatoram pienākumu neizvirzīt jaunus argumentus.

CPL nav atrodama neviena tiesību norma, kas prāvniekiem vai to pārstāvjiem uzliktu par pienākumu tiesas sēdes laikā Senātā aprobežoties tikai ar tiem argumentiem, kas ietverti kasācijas sūdzībā. Tas attiecas gan uz argumentiem, kuri jau bijuši izteikti apelācijas instancē, gan arī uz pilnīgi jauniem argumentiem, kuri apelācijas instancē nemaz nav apspriesti, jo neviena tiesību norma CPL neliedz izvērzt iepriekšējās instancēs neapspriestus argumentus. Līdz ar to nav arī pamata iztulkot CPL 473.pantu tādējādi, ka bez ievēribas atstājami tie argumenti, kuri izteikti rakstveida kasācijas sūdzības papildinājumos, jo neviena tiesību norma CPL neliedz pusēm vai pušu pārstāvjiem šos rakstveida papildinājumos ietvertos argumentus vēlreiz izteikt kaut vai mutvārdos tiesas sēdē Senātā.

Tiesa, CPL tiešā veidā neparedz kasatoram tiesības papildināt kasācijas sūdzību rakstveidā, taču, ja kasatoram ir tiesības izmantot jaunus argumentus tiesas sēdē Senātā, būtu neloģiski neatzīt kasatoram tiesības darīt zināmus šos argumentus Senātam arī pirms tiesas sēdes rakstveidā, jo tas palīdzētu pilnvērtīgāk sagatavoties tiesas sēdei. Protams, ideālā variantā visiem argumentiem būtu jābūt iekļautiem jau kasācijas sūdzībā, taču dažādu iemeslu dēļ kasācijas sūdzību ne vienmēr sastāda advokāts, un to vairs neprasa arī likums, tāpēc Senātam būtu atzīstams pienākums izvērtēt arī tos argumentus, kas, lai arī nav tikuši ietverti kasācijas sūdzībā, tomēr ir darīti zināmi Senātam kasācijas tiesvedības laikā, jo Senāts tomēr ir pēdējā instance Latvijā, kur iespējams panākt nolēmumu lietā pēc būtības.

Jādomā, ka arī CPL 473.panta 2.daļa būtu izmantojama, lai atkāptos no esošās prakses Senātā, jo tā paredz Senātam tiesības atcelt visu spriedumu, kaut gan pārsūdzēta tikai tā daļa, ja tiek konstatēti apstākļi, kas noveduši pie visas lietas nepareizas izspriešanas. Šī tiesību norma neaprobežo šādus apstākļus ar kasācijas sūdzības ietvariem. No pašas kasācijas tiesvedības būtības izriet, ka Senātam ir jāizvērtē pārsūdzētais apelācijas instances tiesas nolēmums, un, cik zināms, praksē Senātā tiek izvērtēti arī citi nozīmīgākie procesuālie dokumenti, piemēram, apelācijas sūdzība u.tml. Tātad Senātam ir plašas iespējas pēc savas iniciatīvas konstatēt apstākļus, kas noveduši pie visas lietas nepareizas izspriešanas. CPL 473.panta 2.daļā ietvertā tiesību norma tomēr konstruēta tā, ka Senātam ir jābūt atvērtam informācijas saņemšanai arī no lietas dalībnieku puses, jo CPL 473.panta 2.daļas izpratnē konstatēto apstākļu tiesisko nozīmi neietekmē tas, vai tos konstatējis Senāts pēc savas iniciatīvas vai ar lietas dalībnieku palīdzību. Lai izlemtu, vai pastāv CPL 473.panta 2.daļā minētie apstākļi, Senātam jāiepazīstas ar lietas dalībnieku sniegto informāciju, un diez vai var runāt par taisnīgas tiesas spriešanu, ja šādā kārtībā Senāts tiek iepazīstināts ar kasatora pozīciju stiprinošiem papildu argumentiem, bet izliekas tos “neredzam”, jo šādi rīkoties liekot CPL 473.panta 1.daļu.²⁰

Viens no autoritatīvākajiem viedokļiem, kas juridiskajā literatūrā izteikts par šo jautājumu, nav viennozīmīgs, lai arī var šķist vairāk esam par labu esošajai Senāta praksei, jo argumentu izvērtēšanas pienākums arī darīts atkarīgs no to ietveršanas kasācijas sūdzībā fakta.²¹

Neviennozīmīga ir arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) prakse, kas attiecas uz CPL 473.pantā regulētajiem jautājumiem. No vienas puses, lietā “Kraska pret D veici”²² ECT nospriedusi, ka Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (ECK) 6.panta pirmā daļa cita starpā uzliek par pienākumu attiecīgajai tiesai vai tribunālam, kas izskata lietu, pienācīgi izvērtēt pušu sniegtos prasījumus, pierādījumus un argumentus, neraugoties uz to, vai tie ir attiecināmi uz lietu vai nav. Tāpat arī divos lēmumos²³ par lietas pieņemamību izskatīšanai (angl. – *admissibility decisions*) ECT norādījusi, ka saskaņā ar ECK 6.panta pirmo daļu indivīdiem ir tiesības tikt pienācīgi uzklausi procesā. Tas cita starpā nozīmē, ka indivīdam ir jādod iespēja tiesā minēt argumentus, kurus viņš uzskata par savai aizstāvībai svarīgiem, turklāt tiesnesim šie argumenti ir arī jāizvērtē. Tajā pašā laikā vismaz reizi ECT jau ir nolēmusi, ka esošajā praksē Senātā nav saskatāmi ECK 6.panta pārkāpumi.²⁴

Lai arī tas nenozīmē, ka process Satversmes tiesā beigtos ar tādu pašu rezultātu, šāda iespēja nav izslēdzama, un tas neapšaubāmi apstiprinātu esošās Senāta prakses atbilstību Satversmei, taču tad aktuāls kļūtu jautājums no tiesībpolitikas viedokļa, vai valstij tiešām ir nepieciešams šādi atvieglot tiesu darbu, kas acīmredzot ir viens no CPL 473.panta mērķiem, upurējot personu pēdējās iespējas izšķirt lietu pēc būtības, ja valsts turklāt vairs neuzliek prāvniekiem par pienākumu risināt lietas kasācijas instancē ar advokātu palīdzību. Katrā gadījumā esošā prakse Senātā liecina par tendenci sašaurināt pieeju tiesībām uz tiesas aizsardzību, kas gan kā iespējamajiem pašmāju, tā arī ārvalstu prāvniekiem signalizē par iespējamajiem riskiem, meklējot tiesas aizsardzību Latvijas valsts tiesā.

3. Prasības nodrošināšanas lēmuma nekavējoša izpilde, ierakstot aizlieguma atzīmi zemesgrāmatā

3.1. Prakse zemesgrāmatā un Palātā līdz 2004.gada 1.decembrim

Vēl līdz pagājušā gada nogalei tiesas lēmums par prasības nodrošināšanu, ierakstot aizlieguma atzīmi zemesgrāmatā, diez vai varēja sniegt kādu ievērojamu gandarījumu pusei, kuras labā lēmums tika pieņemts, jo zemesgrāmatas mēdza atteikt šāda lēmuma izpildi gadījumā, ja dienu iepriekš vai vēl agrāk zemesgrāmatā bija iesniegts nostiprinājuma lūgums nostiprināt īpašuma tiesības uz attiecīgo prasības nodrošināšanas lēmumā norādīto nekustamo īpašumu trešajai personai.

Zemesgrāmatas mēdza savu nostāju pamatot ar tiesību normām, kas ietvertas Zemesgrāmatu likumā.²⁵ Tika argumentēts, ka Zemesgrāmatu likuma 72.pants uzliek par pienākumu zemesgrāmatu tiesnešiem skatīt nostiprinājuma lūgumus tādā secībā, kādā tie ierakstīti nostiprinājuma žurnālā, ievērojot iesniegumu pirmtiesības uz izpildījumu, kas noteiktas Zemesgrāmatu likuma 73.–75.pantā.

Uzreiz der atzīmēt, ka arī prasības nodrošināšanas lēmuma izpildes izlemšanai zemesgrāmatā tika un arvien tiek prasīti nostiprinājuma lūgumi, kas pats par sevi ir pietiekami dīvaini, jo nostiprinājuma lūguma pamatjēga ir formulēt izteikto prasījumu un kalpot par pierādījumu nostiprinājuma lūdzēju identitātei un zināmā mērā arī gribai, bet prasības nodrošināšanas lēmumā visi šie elementi jau ir ietverti. Turklāt saskaņā ar CPL 142.panta 2.daļu uz lēmuma ir atzīme par to, ka lēmums paredzēts iesniegšanai zemesgrāmatā, tāpēc nav saprotams, kāpēc prasības nodrošināšanas lēmumā ietvertā informācija vēl jādublē nostiprinājuma lūgumā.

Saskaņā ar Zemesgrāmatu likuma 73.pantu pirmtiesība uz izpildījumu ir tam nostiprinājuma lūgumam, kas agrāk saņemts zemesgrāmatā, tomēr saskaņā ar Zemesgrāmatu likuma 75.panta 2.punktu pirmtiesība uz izpildījumu starp vienā dienā saņemtiem nostiprinājuma lūgumiem ir tādām nostiprinājuma lūgumam, kurā lūgts reģistrēt atzīmi saistībā ar lēmumu par prasības nodrošināšanu. Tādējādi, izskatot nostiprinājuma lūgumus, Zemesgrāmatu likuma 77.pants uzliek par pienākumu pārliecināties, vai nostiprinājumam par šķērsli nav cits, bet tikai tajā pašā dienā ienācis nostiprinājuma lūgums. Līdz ar to, ja, piemēram, pirmdien zemesgrāmatā tiek iesniegts atbildētāja un trešās personas parakstīts nostiprinājuma lūgums nostiprināt attiecīgajai trešajai

personai īpašuma tiesības uz prasības nodrošināšanas lēmumā norādīto nekustamo īpašumu, tad pastāv ievērojams risks, ka nostiprinājuma lūgums, ar kuru lūgts izpildīt prasības nodrošināšanas lēmumu un kas zemesgrāmatā iesniegts otrdien, varētu tikt atstāts bez ievēribas.

Šis konstatējums apzināti tika izteikts varbūtības izteiksmē, jo atsevišķās zemesgrāmatu nodaļās tika piekopta cita prakse sakarā ar Zemesgrāmatu likuma 8.pantu, kas nosaka, ka iepriekšminētā nostiprinājumu lūgumu izskatīšanas kārtība jāievēro tikai tiktāl, ciktāl sevišķos likumos nav paredzēti izņēmumi no vispārīgās Zemesgrāmatu likumā noteiktās kārtības, un reizumis tomēr ir prevalējis uzskats, ka CPL ietvertās tiesību normas attiecībā uz prasības nodrošināšanu ir atzīstamas par šādu izņēmumu.

CPL 142.panta 1.daļa nosaka, ka lēmums par prasības nodrošināšanu izpildāms nekavējoties pēc tā pieņemšanas. Saskaņā ar CPL 142.pantu gadījumā, ja prasība nodrošināta ar aizlieguma atzīmes ierakstīšanu zemesgrāmatā, attiecīga lēmuma norakstu izsniedz prasītājam, un lēmuma izpildi neveic tiesu izpildītājs. Tātad CPL 142.panta 1.daļā noteiktais pienākums izpildīt nekavējoties prasības nodrošināšanas lēmumu neattiecas uz tiesu izpildītāju, kas nekavējošu izpildi veiku saskaņā ar izpildu lietvedības vispārīgajiem noteikumiem. Tā vietā pienākums izpildīt nekavējoties ir adresēts zemesgrāmatai, kurai CPL 538.pants uzliek par pienākumu lēmumu nekavējoties izpildīt. Nekavējoties izpildīt nenozīmē izpildīt rindas kārtībā, bet gan tūlīt pēc tiesas lēmuma saņemšanas. Šīs CPL tiesību normas kopsakarā ar Zemesgrāmatu likuma 8.pantu paredz izņēmumu no vispārējās nostiprinājumu lūgumu izlemšanas kārtības, kas reglamentēta iepriekšminētajās Zemesgrāmatu likuma tiesību normās.

Nereti ir ticis oponēts, ka šāds tulkojums nav tiesiski pieņemams tāpēc, ka Zemesgrāmatu likuma 75.panta 2. punktā likumdevējs jau ir noteicis, kuri tiesu nolēmumi var būt par pamatu, lai atkāptos no vispārīgās nostiprinājumu lūgumu izskatīšanas kārtības Zemesgrāmatu likuma 73.pantā, un konkrētajā gadījumā nav runa nedz par vienā dienā ienākušiem nostiprinājuma lūgumiem, nedz par tiesvedību īpašuma prasībā.

Arguments nav absurds, taču arī ar šādu pieeju nevar pamatot to zemesgrāmatu nodaļu rīcību, kas uzstāja uz visu nostiprinājuma lūgumu izskatīšanu Zemesgrāmatu likumā noteiktajā kārtībā, jo bez tālākas analīzes tā liecina tikai par kolīziju starp tiesību normām, kas ietvertas CPL 142.pantā un 538.pantā, no vienas puses, un Zemesgrāmatu likuma 72.–77.pantā, no otras puses.

Turklāt tālākas analīzes rezultātā var secināt, ka kolīzija atrisināma par labu CPL ietvertajām tiesību normām, jo CPL ietvertās tiesību normas ir atzīstamas par speciālajām tiesību normām iepretim Zemesgrāmatu likumā ietvertajām vispārīgajām normām, turklāt CPL tiesību normas ir arī jaunākas par Zemesgrāmatu likuma 75.pantā ietverto tiesību normu, kas nav mainīta kopš Zemesgrāmatu likuma pieņemšanas.

Šajā konkrētajā gadījumā CPL tiesību normas ir piemērojamas kā speciālās tāpēc, ka tās reglamentē tiesas likumpamatotu iejaukšanos indivīdu mantiskajās attiecībās, lai nodrošinātu CPL 1.pantā un Satversmes 92.pantā nostiprinātos mērķus, kamēr attiecīgajām Zemesgrāmatu likuma tiesību normām piemīt administratīvi lietvedisks raksturs, un to mērķis nav un nevar būt būtisku civilprocesuālu jautājumu reglamentēšana. Otrāda tulkojuma gadījumā nāktos secināt, ka nekavējoša tiesas aizsardzība valstī nav iespējama tāpēc, ka to liedz valsts iestādē noteiktā dokumentu izskatīšanas procedūra, kuras ietvaros pēc būtības nevar grozīt pieņemtos tiesu nolēmumus.

Arī atzīstot attiecīgās Zemesgrāmatu likuma un CPL tiesību normas par vienlīdz speciālām, kolīziju tik un tā ir pamats atrisināt par labu CPL tiesību normām, jo tās ir jaunākas.

Domājams, ka Zemesgrāmatu likumā ietvertās nostiprinājumu lūgumu izskatīšanas kārtības jēga cita starpā ir bijusi atbrīvot zemesgrāmatu tiesnešus no nepieciešamības nepārtraukti interesēties par jaunu nostiprinājuma lūgumu ienākšanu zemesgrāmatā, pirms tiek izlemts iepriekš saņemtais. Tomēr gadījumā, ja pirms iepriekš saņemta nostiprinājuma lūguma izlemšanas attiecīgajam tiesnesim tomēr ir kļuvis zināms par nekavējoties izpildāmu tiesas nolēmumu, zemesgrāmatas tiesnesim tas nekavējoties jāizpilda un tikai pēc tam jāizskata pārējie nostiprinājuma lūgumi, jo citādi nav iespējams ievērot CPL un Satversmi.

3.2. Senāta 2004. gada 1. decembra lēmums

Vēl līdz pagājušā gada nogalei Palātas pieeja šim jautājumam šķita esam par labu nostiprinājuma lūgumu izskatīšanas kārtībai, kas noteikta Zemesgrāmatu likumā, pat ja tas nozīmēja ne tikai

nekavējoties neizpildītus, bet vispār neizpildītus tiesu lēmumus par prasības nodrošināšanu.²⁶ Arī Ģenerālprokuratūra piekrita šādam jautājuma risinājumam,²⁷ un tikai Senāta 2004.gada 1.decembra lēmums²⁸ rosina domāt, ka iepriekš nodibinātā prakse zemesgrāmatās un Palātā tiks mainīta, tā kā Senāts, lai arī paskopi motivētā, tomēr skaidri formulētā lēmumā atzinis, ka CPL ietvertās tiesību normas piemērojamas kā jaunākas iepretim vecākām Zemesgrāmatu likumā ietvertajām tiesību normām.

3.3. Tiesiskās aizsardzības kvalitātes tendences pēc 15 neatkarības gadiem

Senāta lēmums ir apsveicams, taču tas arī trāpīgi raksturo esošās iespējas panākt efektīvu tiesību aizsardzību un paredzēt lietas iznākumu.

Vispirms jau prasītājam ir jāsamierinās ar CPL noteiktajām un par samērā paskopām atzīstamajām iespējām atgūt no atbildētāja izdevumus juridiskās palīdzības saņemšanai. Kā zināms, saskaņā ar CPL 44.pantu izdevumi advokāta palīdzības samaksai atlīdzināmi ne vairāk kā 5% apmērā no prasījumu apmierinātās daļas. Tādējādi prasījumā par 50000 latu piedziņu prasītājs var cerēt uz ne vairāk kā uz 2500 latu atlīdzināšanu prasītāja advokāta palīdzības samaksai. Ņemot vērā juridiskās palīdzības vidusmēra likmes Rīgā, kas var svārstīties ap 100 latiem par stundu, 2500 latu varētu būt pietiekami atlīdzībai par 25 stundu darbu, bet sarežģītākās lietās tiesvedība trīs instancēs noteikti pārsniegs 100 stundu darbu. CPL 44.pantā ietvertās tiesību normas praktiskās sekas ir tādas, ka komersantam kā prasītājam jāērķinās ar prāvām izmaksām juridiskās palīdzības saņemšanai, kas veiksmīgas prāvas nobeigšanas gadījumā būs atgūstamas samērā minimālos apmēros. Ar tādām pašām sekām jāērķinās, arī veiksmīgi aizstāvoties pret nepapamatotām prasībām, tajā skaitā arī acīmredzami nepapamatotām prasībām. Sniedzot juridisku palīdzību līgumattiecību nodibināšanā, ir grūti paskaidrot, kāpēc jurisdikcijas klauzulai darījumā būtu jābūt par labu Latvijas valsts tiesai, ja, piemēram, Anglijā juridiskās palīdzības izmaksu atlīdzināšanas jautājumā dominē saprātīgums, samērīgums, un tiesiska nozīme ir uzvedībai tiesvedības laikā, centieniem panākt izlīgumu u.tml.²⁹

Taču nepietiek ar to, ka prasītājam jau ne vienmēr ir vienkārši panākt labvēlīgu nolēmumu prasības nodrošināšanai, kura pieņemšana saskaņā ar CPL 137.pantu vēl ir arī pilnīgs tiesas vērtējuma jautājums un tādējādi grūti prognozējams, papildus ir nepieciešams tērēt naudas līdzekļus, lai zemesgrāmatā iesniegtu notariāli apliecinātu nostiprinājuma lūgumu. Pēc tam ir jānoskatās, kā prasības nodrošināšanas lēmums nekavējoties netiek izpildīts pretēji CPL prasībām un kā trešajai personai tiek nostiprinātas īpašuma tiesības uz prasības nodrošināšanas lēmumā norādīto īpašumu. Tad prasītājam ir jāapzinās, ka prasības kārtībā zemesgrāmatā veikto ierakstu diez vai ir vērts apstrīdēt, jo prasītājam nav atzīstama prasības pamata, lai vērstos pret jauno nekustamā īpašuma īpašnieku, un arī administratīvā procesa ietvaros diez vai var sekmīgi vērsties pret zemesgrāmatas lēmumu atstāt nostiprinājuma lūgumu bez ievēribas, jo zemesgrāmatu pieņemtie nolēmumi nav administratīvi akti.³⁰

Prasītājam atliek pārsūdzēt zemesgrāmatas lēmumu blakus sūdzības kārtībā, kas, zinot pastāvošo praksi Palātā, vēl līdz pagājušā gada nogalei nozīmēja secīgas sūdzības iesniegšanu Senātā. Arī sūdzēšanās rezultāts Senātā nebija viegli paredzams. Ne visiem pietiek spēka, uzņēmības un naudas līdzekļu, lai izietu šo procedūru. Par nelaimi jākonstatē, ka šādas ķibeles, kas liecina ne par ko citu, kā par arvien esošām grūtībām tiesību normu piemērošanā un tiesību normu kolīziju atrisināšanā, ir ikdiens arī pēc 15 neatkarības gadiem.

II. Starpsecinājumi

Atskatoties uz šajā rakstā gūtajām atziņām, var izdarīt vairākus secinājumus.

Pirmkārt, lai arī katra gadījuma precīza noregulēšana tiesību normās ir grūti iedomājama, jautājums par laiku, ar kuru personas var cerēt uz savu apstrīdēto vai aizskarto tiesību aizsardzību tiesas ceļā, tomēr nav pieskaitāms tiem gadījumiem, kurus likumdevējs nepaspēj noregulēt sabiedrības attīstības, zinātnes progresa vai līdzīgu apstākļu dēļ. Cerams, ka šis jautājums būs vienlīdz aktuāls kā tagad, tā arī nākamajā gadsimtā, tāpēc tas pelna skaidru un precīzu regulējumu tiesību normās. Piemērs ar minimālās tiesību aizsardzības principu ar bažām liek raudzīties uz šī jautājuma atrisināšanu ar tiesnešu tiesību palīdzību.

Otrkārt, piemērs ar prasības nodrošināšanas lēmuma izpildi zemesgrāmatās ilustrē arvien

pastāvošās grūtības tiesību normu iztulkošanā un piemērošanā. Ir grūti saprast, kā pēc 15 neatkarības gadus ilgušiem tiesību teorijas un juridiskās metodes lietpratēju pūliņiem šāda samērā vienkārša lieta no zemesgrāmatas var nonākt līdz pat Senātam, kam jāatgādina par *lex posterior derogat legi priori*³¹ principa piemērošanu tiesību normu kolīzijas atrisināšanai.

Treškārt, civilprocess Latvijā šķiet konstruēts tā, lai mazinātu vēlēšanos vērsties tiesā apstrīdēt vai aizskarto tiesību aizsardzībai. Esošās iespējas atgūt izmaksas juridiskās palīdzības saņemšanai nav vērtējamas kā apmierinošas. Izpratnē par personu tiesībām uz tiesas aizsardzību šķiet dominē princips “labāk prāvnieki tiek redzēti ejam, nekā nākam”, un Senāta prakse attiecībā uz argumentiem ārpus kasācijas sūdzības nenāk par labu situācijas maiņai. Nolēmumu saturs ir pagrūti prognozējams. Laiku pa laikam ir jūtams, ka nav notikusi vispusīga iedziļināšanās lietā vai ka tiesas sastāvs pārlieku paļaujas uz tiesneša – referenta veikto lietas faktisko apstākļu juridisko novērtējumu. Šādos apstākļos nav brīnums, ka šķīrējtiesu skaits Latvijā ir skaitāms teju vai simtos, jo, ja valsts tiesas piedāvātā tiesiskā aizsardzība būtu pieprasījumam atbilstoša, daudzos gadījumos nenotiktu vienošanās par vietējo šķīrējtiesu klauzulām, kas attiecīgi atspoguļotos arī šķīrējtiesu skaitā.

Nenoliedzami, ka tiesu spriedumu un tiesiskās aizsardzības kvalitāte nepārtraukti uzlabojas, taču arvien ir novērojami būtiski klupieni, kas saistās ar iepriekšminētajiem piemēriem. Kamēr vien šādi klupieni turpināsies, nāksies secināt, ka tiesiskās aizsardzības kvalitāte Latvijā pagaidām nav sasniegusi tādu pakāpi, kas ļautu cerīgi raudzīties ārvalstu prāvnieku piesaistīšanas virzienā. Bez tam, pat ja situācija Latvijā būtu apmierinoša, tas vēl nenozīmētu, ka ar to pietiktu starptautisku prāvnieku piesaistei, jo starptautiskajā komercietiesvedībā var būt citas prasības. Šī jautājuma noskaidrošanai tiks veltīts nākamais raksts.

¹ Angl. – The High Court of Justice, Queen’s Bench Division, Commercial Court, (Royal Courts of Justice). Sīkāk sk.: <http://www.courtservice.gov.uk/commercialcourt.htm>.

² Sk., piem., Latvijas Republikas Augstākās tiesas kalendāru: <http://www.at.gov.lv/>

³ Par lauksaimniecības uzņēmumu un zvejnieku kolhozu privatizāciju // Ziņotājs, 15.08.1991, Nr. 31/32.

⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2002. gada 9. janvāra spriedums lietā Nr. SKC-565 // Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi – 2001. Rīga, Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2002, 185.lpp.

⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2002. gada 19. aprīļa spriedums lietā Nr. C 04154200 (nav publicēts).

⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2002. gada 11. septembra spriedums lietā nr. SKC-451 (nav publicēts)

⁷ Sākotnējai informācijai par tiesnešu tiesībām sk.: Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga, zv.adv. J. Neimanis, 2004, 172.lpp.; Kalniņš E. 9.solis – Tiesību tālākveidošana // Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Rakstu krājums Dr.habil.iur. prof. Edgara Melķiša zinātniskā redakcijā. Rīga, Latvijas Universitāte, 2003., 126.lpp.

⁸ Darba likums // Latvijas Vēstnesis, 6.07.2001, Nr. 105.

⁹ Par uzņēmumu un uzņēmēj sabiedrību maksātspēju // Latvijas Vēstnesis, 2.10.1996, Nr. 165.

¹⁰ Sk., piem. Langenbuhere K. Tiesnešu tiesību attīstība un iztulkošana. Metodoloģisks pētījums par tiesnešu tiesību tālākveidošanu vācu civiltiesībās. Prof. Edgara Melķiša zinātniskā redakcijā. Rīga, TNA, 2005 (2.daļa).

¹¹ Škutāns D. Vai Latvijas tiesiskajā sistēmā pastāv minimālās tiesību aizsardzības princips? // Likums un Tiesības, 2003. gada janvāris (Nr.41).

¹² Par Latvijas Republikas 1991. gada 21. jūnija likuma “Par lauksaimniecības uzņēmumu un zvejnieku kolhozu privatizāciju” 19.panta piemērošanu: AP Prezidija lēmums // Ziņotājs, 4.06.1992, Nr. 22.

¹³ Londonas Komerctiesas lieta Radhkrishna Hospitality Service Private Ltd. v. EIH, [1999] 2 Lloyd’s Law Reports 249, Commercial Court (QBD).

¹⁴ Sal. sk.: Langenbuhere K. Tiesnešu tiesību attīstība un iztulkošana. Metodoloģisks pētījums par tiesnešu tiesību tālākveidošanu vācu civiltiesībās. Prof. Edgara Meļķiša zinātniskā redakcijā. Rīga, TNA, 2005 (daļas Nr. 1–3).

¹⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2002. gada 11. septembra spriedums lietā nr. SKC–451 (nav publicēts).

¹⁶ CPL 473.panta pirmā daļa nosaka, ka “Tiesa, izskatot lietu kasācijas kārtībā, pārbauda lietā esošā sprieduma likumību pārsūdzētajā daļā attiecībā uz personām, kas spriedumu pārsūdzējušas vai pievienojušās kasācijas sūdzībai, un attiecībā uz argumentiem, kas minēti kasācijas sūdzībā.”

¹⁷ Senāts nospriedis, ka “[..] saskaņā ar Civillikuma [Civilprocesa likuma – autora labojums] 473.panta pirmo daļu tiesa, izskatot lietu kasācijas kārtībā, pārbauda sprieduma likumību attiecībā uz argumentiem, kas minēti kasācijas sūdzībā. Tādēļ Senāts neapspriež [prasītāja] 2002. gada 12. augustā datētajā papildinājumā [..] kasācijas sūdzībai, izklāstot viedokli par tiesību normu piemērošanu un tulkojumiem [..].”

¹⁸ Sk., piem., Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta spriedums lietā Nr. SKC–168 // Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi – 2002. Rīga, Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2003, 582.lpp.

¹⁹ Sk. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta spriedums lietā Nr. SKC–179 // turpat, 584.lpp.

²⁰ Sal. sk.: Bitāns A. Senāta loma Civillikuma 5.panta piemērošanā // Jurista Vārds, 27.07.2004, Nr. 28 (333).

²¹ Sk. senatora Mārtiņa Dudeļa komentāru CPL 473.pantam // Torgāns K., Dudelis M. (Red.). Civilprocesa likuma komentāri. Papildinātais izdevums. Rīga, TNA, 2001, 428. lpp.

²² ECT lieta: Kraska v. Switzerland, para. 30

²³ ECT lēmumi: Décision Finale sur la Recevabilité de la requête n° 56930/00, présentée par Aleksandrs Birznieks contre la Lettonie, Grief tiré de l’article 6 § 1 de la Convention, <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc>; Décision Finale sur la Recevabilité de la requête n° 57381/00 présentée par Oksana Kozlova et Tatjana Smirnova contre la Lettonie. Grief tiré de l’article 6 § 1 de la Convention. <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc>

²⁴ 2003. gada 15. janvāra ECT lēmums par atteikšanos pieņemt sūdzību izskatīšanai lietā “D kutāns pret Latviju” (nav publicēts).

²⁵ Zemesgrāmatu likums // Likumu un noteikumu krājums, 30.12.1937, Nr. 38.

²⁶ Sk., piem., Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2004. gada 25. novembra lēmumu Mihaila Kaca blakus sūdzības lietā par Rīgas rajona Zemesgrāmatas 2004. gada 16. septembra lēmumu (nav publicēts).

²⁷ Turpat.

²⁸ Sk. Augstākās tiesas Senāta 2004. gada 1. decembra lēmums lietā Nr. SKC–716 (nav publicēts).

²⁹ Civil Procedure Rules, Part 44, General Rules About Costs, http://www.dca.gov.uk/civil/procrules_fin/menus/rules.htm

³⁰ Sk. administratīva akta definīciju – Administratīvā procesa likums // Latvijas Vēstnesis, 14.11.2001, Nr. 164 (1.pants); Par tiesu varu // Ziņotājs, 14.01.1993, Nr. 1. (42¹.pants). Sīkāk par administratīvu aktu sk. Jautrīte Briede. Administratīvais akts. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2003.

³¹ Lat. – laika ziņā vecākas tiesību normas kolīzijas gadījumā ar jaunāku tiesību normu jāpiemēro jaunākā tiesību norma.

Saistītie dokumenti:

publikācijas

▣ **Civilprocess (T 11.08.2005)**

▣ **Zemesgrāmata (T 12.09.2005)**